

SŁOWNIK POJĘĆ NAJCZĘŚCIEJ UŻYWANYCH W OPINIACH PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ

AFAZJA – trudność w używaniu języka mówionego lub w rozumieniu mowy oraz w rozumieniu tekstu czytanego.

Typy afazji:

AFAZJA MOTORYCZNO – AFERENTNA – Osoba traci częściowo lub całkowicie mowę na skutek zaburzeń czucia ułożenia narządów mowy. Ruchomość tych narządów jest zachowana. Może jeść, krzyczeć, śmiać się, ale nie potrafi wykonywać ruchów potrzebnych przy mówieniu. Próbuje układać narządy artykulacyjne (wargi, język), jest świadoma popełnianych pomyłek, bo słuch przy tym typie afazji jest zachowany. Jednak trudności występują zarówno przy powtarzaniu, jak i przy mowie samodzielnej. Charakterystyczna dla tych zaburzeń jest zamiana głosek dźwięcznych na bezdźwięczne ("bułka" z dźwięcznym "b" jest zamieniona na "półkę" z bezdźwięcznym "p"), ustne z nosowymi ("lek" z ustną głoską "e" może być wymawiany jako "lęk" z nosową głoską "ę"). Te same błędy występują w pisaniu i czytaniu.

AFAZJA MOTORYCZNO – EFERENTNA – wymowa poszczególnych głosek jest prawidłowa. Osoba przestawia głoski w sylabach, sylaby w wyrazach, powtarza te same sylaby (te... te... tele... le... fon). Często występuje mowa skandowana, złe akcentowanie i zaburzona melodia. Kiedy zaburzenia cofają się, chory używa wyłącznie rzeczowników w liczbie pojedynczej. Opowiada na przykład o filmie, który oglądał: "film...ekran... policja... trup... śledztwo... wyrok... więzienie...". Nieco później pojawiają się czasowniki, ale tylko w formie bezokolicznika: "chcieć... mieć... robić...". Błędy w piśmie są podobne do tych w mowie.

AFAZJA DYNAMICZNA - przy rozumieniu mowy, możliwości poprawnego powtarzania występuje nieumiejętność samodzielnego formułowania myśli, odpowiadania na pytania. W zdaniach występują głównie rzeczowniki, brakuje czasowników. Myślenie ma formę skrótową i chory nie potrafi przełożyć jej na mowę głośną.

AFAZJA PERCEPCYJNA(SENSORYCZNA) – problemy w mówieniu są tu spowodowane zaburzeniami w rozumieniu mowy. Chory zamienia głoski podobne brzmieniowo (np. c, ć, cz), próbuje odnajdywać podobne brzmienia wyrazów ("ławka" może być "łatką", "sawką" i "kawką"). Czasem występuje tzw. sałata słowna. Obok wyrazów poprawnie wymawianych występują błędne, brakuje między nimi powiązań, formy gramatyczne są nieprawidłowe. Chory zapomina wyrazy, w tym najczęściej rzeczowniki.

DYSFUNCJA – deficyt, pewien stopień zaburzenia czyli niesprawność w zakresie jakiejś funkcji.

DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNA – taki poziom rozwoju umysłowego i społecznego, którego osiągnięcie umożliwia dziecku sprostanie wymaganiom szkoły, skuteczne przyswajanie wiedzy szkolnej i prawidłowe funkcjonowanie w sytuacjach szkolnych.

HARMONIJNY ROZWÓJ UMYSŁOWY – dziecko funkcjonuje na podobnym poziomie w różnych zadaniach, które angażują rozmaite sfery działalności umysłowej.

INTELIGENCJA – ogólna zdolność umysłowa wpływająca na stopień sprawności działań wymagających udziału procesów uczenia się i myślenia, mierzy się go z reguły ilorazem inteligencji.

INTEGRACJA PERCEPCYJNO-MOTORYCZNA – współdziałanie procesów poznawczych i czynności ruchowych, np. przy pisaniu ze słuchu – uwaga, analiza i synteza wzrokowa i słuchowa oraz ruch ręki piszącej.

KOORDYNACJA WZROKOWO-RUCHOWA – umiejętność łączenia tego, co oczy widzą z tym, z tym co dłonie wykonują; dobra koordynacja wzrokowo-ruchowa jest niezbędna do nauki pisania .

Dziecko, którego percepcja jest w którymś aspekcie przebiega nieprawidłowo, angażuje zbyt dużo uwagi w rozpoznawanie kształtu liter, kontrolowanie kolejności znaków itp., przez co traci możliwość skupienia się na rozumieniu treści tekstu. Dzieci takie znacznie dłużej niż rówieśnicy literują, sylabizują oraz czytają znacznie wolniej. W mniejszym stopniu potrafią też zapamiętać treść wierszyka czy czytanki. Trudności w czytaniu zniechęcają je do obcowania ze słowem pisany.

LABILNOŚĆ – popularnie określana jako labilność emocjonalna - szybkie zmiany nastroju, np. przechodzenie od śmiechu do płaczu; niestabilność emocjonalna.

LATERALIZACJA – dominacja w zakresie ręki, oka, nogi; stronność, czynnościowa asymetria ciała ludzkiego wyrażająca się w większej sprawności narządów jednej strony ciała, prawej lub lewej. Może być prawo lub lewostronna.

LATERALIZACJA NIEUSTALONA – brak dominacji stronnej ciała (oburęczność, obuoczność), charakterystyczna do 5-6 roku życia; ustalenie się dominacji ręki i oka powinno nastąpić do siódmego roku życia, gdy dziecko podejmuje naukę pisania.

LATERALIZACJA NIEJEDNORODNA – np. dominacja lewego oka i prawej ręki; nie może być traktowana jako objaw patologii, jednak wśród uczniów z dysleksją przypadków skrzyżowanej lateralizacji jest istotnie więcej niż wśród dobrze czytających.

Najczęstsze objawy zaburzonej lateralizacji:

- przy wykonywaniu różnorodnych czynności wybierana jest raz ręka prawa, raz lewa
- przybory podczas pisania lub rysowania przekładane są z ręki lewej do prawej lub odwrotnie
- mniejsza sprawność ruchowa
- w pisaniu kreślenie zamiast liter znaków przypominających odbicie tych liter w lustrze

(pismo lustrzane)

- mieszanie liter o zbliżonym kształcie, a odmiennym położeniu, np: d:p, p:b, n:u, m:w.
  - w czytaniu zmienianie kolejności i położenia liter
  - zmiany szyku słów w zdaniu
  - przestawianie kolejności liczb w zadaniach arytmetycznych
  - słabe różnicowanie znaków arytmetycznych: +, -, <, >
-
- trudności w odwzorowywaniu kształtów geometrycznych
  - kłopoty z orientacją przestrzenną (strona lewa i prawa, kierunki „na prawo” „na lewo”
  - często niski poziom percepcji wzrokowo-ruchowej.

MOTORYKA MAŁA – drobne, zręczne, precyzyjne ruchy; zwykle dotyczące sprawności manualnych np. pisanie, rysowanie.

Czynności z zakresu motoryki małej pobudzane są przez naśladowanie, percepcję, motorykę dużą, a przede wszystkim koordynację wzrokowo- ruchową.

Przykładowe zaburzenia motoryki małej to:

- opóźnienie rozwoju prakcji (umiejętności posługiwania się przedmiotami codziennego użytku);
- mała wyćwiczalność w zakresie ruchów drobnych (brak precyzji ruchów) związana z nadmiernym lub za małym napięciem mięśni;
- brak koordynacji ruchów palców, dłoni i przedramienia;
- zakłócenia koordynacji wzrokowo - ruchowej przy czynnościach wykonywanych pod kontrolą wzroku (niski poziom graficzny oraz trudności w innych zadaniach plastycznych);
- szybkość ruchów rąk niedostosowana do zadania;
- niechętnie podejmowanie czynności manualnych.

MYŚLENIE – czynność poznawcza dzięki, której człowiek dochodzi do pośredniego i uogólnionego poznania rzeczywistości.

MYŚLENIE ANALITYCZNE – oznacza myślowe rozdzielanie danych całości np. przedmiotów, zjawisk, sytuacji, zadań i przez to wykrywanie ich części składowych. Myślenie analityczne wiąże się z analizą, osądem, oceną, porównaniem i kontrastowaniem oraz badaniem.

MYŚLENIE ARYTMETYCZNE – umiejętność rozwiązywania prostych działań arytmetycznych w pamięci.

MYŚLENIE SYNTETYCZNE – Proces odwrotny do analizy – polega na umiejętności łączenia w jedną całość rozdzielonych elementów; zdolność wiązania ze sobą zjawisk, sytuacji, zdarzeń.

MYŚLENIE PRZYCZYNOWO-SKUTKOWE – umiejętność wskazywania następstw określonych sytuacji, wyszukiwania przyczyn pewnych stanów rzeczy, porządkowania zdarzeń (np. w układaniu historyjek obrazkowych).

MYŚLENIE PRZEZ ANALOGIĘ – polega na formułowaniu wniosków na temat danej sytuacji na podstawie podobnej znanej sytuacji, wyciąganiu wniosków z podobieństw między przedmiotami, sytuacjami (np. kończenie zdań typu: „Brat jest chłopcem, a siostra jest...”).

NADPOBUDLIWOŚĆ PSYCHO-RUCHOWA – wzmożona aktywność ruchowa i trudności w koncentracji uwagi, uzależniona w dużej mierze od czynników środowiskowych, takich jak tłok, hałas, może mieć też związek z rodzajem spożywanych pokarmów.

NIEHARMONIJNY ROZWÓJ UMYSŁOWY – występuje, gdy poszczególne sfery rozwijają się w innym tempie (opóźnienie lub przyspieszenie rozwoju poszczególnych funkcji), np. opóźnienie rozwoju mowy, opóźnienie rozwoju emocjonalnego.

ORIENTACJA PRZESTRZENNA – orientacja w stronach na płaszczyźnie i w przestrzeni.

Zaburzenia orientacji przestrzennej – brak orientacji w prawej i lewej stronie ciała oraz w kierunkach w przestrzeni (w lewo, w prawo, wyżej, niżej, w przód, w tył, nad, pod, itd.); związane są z nimi trudności w rysowaniu (niewłaściwe proporcje i rozplanowanie rysunku), czytaniu (przestawianie liter i części wyrazów, przeskakiwanie linijek), w pisaniu (rozplanowanie kartki, mylenie liter i cyfr o podobnych kształtach, pisanie od prawej do lewej strony).

OSOBOWOŚĆ – zespół istotnych i względnie trwałych cech składających się na charakterystykę jednostki i determinujący specyficzny dla niej sposób zachowania.

PAMIĘĆ – zdolność do przechowywania i odtwarzania tego, co zostało usłyszane, przeczytane, zobaczone i doświadczane. Istnieje pamięć świeża (informacje zapamiętane ostatnio) i trwała (informacje przyswojone dawniej) .

PAMIĘĆ MECHANICZNA – zdolność do przyswajania wiedzy w sposób nieświadomy.

PAMIĘĆ LOGICZNA – oparta na myśleniu, kojarzeniu faktów.

PAMIĘĆ BEZPOŚREDNIA – świeża; pozwala zapamiętać i natychmiast odtworzyć zapamiętany materiał; zaburzenia powodują, że uczeń ma problemy z zapamiętaniem zdań podczas pisania dyktanda, z zapamiętaniem dwóch poleceń jednocześnie, z liczeniem w pamięci.

PAMIĘĆ SŁUCHOWA – zdolność do utrwalania i przypominania informacji „usłyszanych”.

PAMIĘĆ WZROKOWA - zdolność do utrwalania i przypominania informacji „widzianych”.

PERCEPCJA – zdolność mózgu do organizowania i interpretowania wszystkich danych wejściowych.

PERCEPCJA SŁUCHOWA = FUNKCJE SŁUCHOWO-JĘZYKOWE – związane ze słuchem fonemowym oraz umiejętnościami fonologicznymi (analiza i synteza głoskowa i sylabowa – rozkład wyrazów na głoski i sylaby oraz ich scalanie), a także pamięcią słuchową.

Zaburzenia tych funkcji są związane z nieprawidłowym działaniem analizatora słuchowego i mogą objawiać się: trudnością odróżniania podobnych głosek (np. z-s, g-k, d-t), trudnościami w dokonywaniu analizy i syntezy głoskowej słów oraz opuszczaniem lub myleniem liter, końcówek wyrazów, przestawianiem liter, trudnościami w zapisywaniu zmiękczeń, różnicowaniu głosek i-j.

PERCEPCJA WZROKOWA = FUNKCJE WZROKOWE – analiza i synteza wzrokowa materiału konkretnego (obrazków, kształtów) lub abstrakcyjnego (teksty, zdania, wyrazy) oraz pamięć wzrokowa.

Zaburzenia tych funkcji związane są z nieprawidłowym działaniem analizatora wzrokowego i mogą objawiać się: myleniem liter o podobnym kształcie (a-o, l-t-ł, m-w-n), myleniem liter podobnych ale o różnym kierunku (b-p-g-d, m-w, n-u), gubieniem elementów graficznych liter (ogonki, kreski, kropki), błędami typowo ortograficznymi.

ROZUMIENIE NORM SPOŁECZNO – MORALNYCH – świadomość zachowań preferowanych i akceptowanych społecznie w danej sytuacji.

SAMOOCENA – Stosunek do własnej osoby będący nieodzowną częścią osobowości.

SŁUCH FONEMOWY – umiejętność wyróżniania głosek w słowach – analiza, oraz łączenia słyszanych głosek w wyraz – synteza, a także różnicowania głosek podobnych w słyszanych słowach (np. kotek-kołek).

SPOSTRZEGAWCZOŚĆ – zwracanie uwagi na szczegóły, umiejętność dostrzegania nowych elementów.

SPRAWNOŚĆ MANUALNA I GRAFICZNA – sprawność rąk w zakresie wykonywania takich czynności, jak: pisanie, rysowanie, wycinanie nożyczkami, wiązanie sznurowadeł, zapinanie guzików.

OBNIŻONA SPRAWNOŚĆ MANUALNA – niska sprawność ruchowa rąk; charakterystyczne jest np. późne nabywanie umiejętności związanych z samoobsługą (ubieranie się, zapinanie guzików, wiązanie sznurowadeł), trudności w posługiwaniu się nożyczkami; niska sprawność manualna pociąga za sobą obniżony poziom graficzny pisma (obniżona sprawność grafomotoryczna), wolne tempo pisania, nieestetyczny wygląd zeszytów; dzieci z obniżoną sprawnością manualną szybko się męczą przy pracach graficznych i pisaniu.

ZDOLNOŚĆ PRZESTRZENNEJ ORGANIZACJI MATERIAŁU WZROKOWEGO = ORGANIZACJA POSTRZEGANIA WZROKOWEGO – umiejętność złożenia w całość określonego obrazu (rysunek, kompozycja geometryczna), z uwzględnieniem elementów zasadniczych budujących ten obraz oraz elementów szczegółowych.

ZDOLNOŚĆ UOGÓLNIANIA I KLASYFIKOWANIA – polega na ujmowaniu właściwości i cech wspólnych dla zjawisk, przedmiotów, stanów; łatwiejsze jest ujmowanie różnic niż podobieństw.

Opracowanie:
mgr Magdalena Galus - Słomka